

บทคัดย่อ

โครงการ “รูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอดงเจริญ จังหวัดยโสธร” ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี 6 เดือน ตั้งแต่ เดือน สิงหาคม 2555 ถึงเดือน ธันวาคม 2556 ที่สิ้นสุดโครงการไปแล้วนั้น ได้ผลการวิจัยที่ดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการวิจัยจนได้ผลที่เป็นรูปธรรม เริ่มจากการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1) บริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลจากการศึกษาทำให้ชุมชนได้เห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนที่กระทบต่อป่าดอนเรื่อ ทั้งการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงแต่ละเหตุการณ์ และการร่วมระดมสิ่งที่เข้ามากระทบกับชุมชนอันเป็นปัจจัยภายนอก อาทิ ด้านเศรษฐกิจ จะเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าจากการที่พบว่าจากการใช้ประโยชน์เพื่อพอยู่พอกินได้เปลี่ยนเป็นไปในการสร้างมูลค่า การค้าขาย ด้านประเพณีวัฒนธรรม ได้มีการรวบรวมความเชื่อภูมิปัญญาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อป่า ด้านสังคม เป็นการศึกษาด้านความต้องการใช้ประโยชน์ความสัมพันธ์ คุณค่าในการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ได้จากป่า ด้านประวัติศาสตร์ ก็ได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 9 ยุค คือ 1) ยุคความอุดมสมบูรณ์ของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว 2) ยุคสร้างบ้านเรือน 3) ยุคจับจองที่ดิน 4) ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ 5) ยุคออกกฎระเบียบพื้นที่สาธารณะ 6) ยุคออกเอกสารสิทธิ์ 7) ยุคตัดไม้ทำลายป่า 8) ยุคฟื้นฟูป่าไม้ 9) ยุคผู้นำมีบทบาท จนสามารถเห็นพัฒนาการการบริหารจัดการป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในวัตถุประสงค์ที่ 2) ศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์และผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วในอดีตและปัจจุบัน เป็นการทบทวนถึงจุดประสงค์ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ ตามฐานทรัพยากรที่ยังมีอยู่ในป่า และสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมเหล่านั้นได้สร้างผลกระทบต่อป่าในแต่ละด้าน อาทิ การใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ตามสภาพพื้นที่และแหล่งอาหารที่เรียกขานตามลักษณะกว่า 17 แห่ง เช่น โคกวังหินยาว โคกเอน ดอนตาปูน กุดหลิมใหญ่ ดอนแก้ว ดอนเรื่อ ที่จะมีความโดดเด่นของทรัพยากรที่แตกต่างกันและอยู่ในพื้นที่เขตของแต่ละหมู่บ้าน ส่วนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วได้แบ่งการเก็บข้อมูลเป็น 6 ประเภท คือ ประเภทไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ พืชผักกินได้ พืชสมุนไพร ผลไม้ป่า เห็ด และแมลง จากศึกษาพบว่าในทุกประเภทมีประโยชน์ทั้งด้านการใช้สอย ด้านอาหาร และสร้างรายได้จำนวนมาก และจากการศึกษาพฤติกรรมการผลิตอาหารในรอบปีของป่าดอนเรื่อ ดอนแก้วพบว่าทรัพยากรทั้ง 6 ประเภทนั้นจะหาได้เกือบตลอดฤดูกาลสลับสับเปลี่ยนกันไป บางชนิดจะสามารถหาได้ตามฤดูกาล เช่น เห็ด แมลง ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้สามารถสร้างรายได้ให้ชาวบ้านเฉลี่ย 2,500 บาท ต่อเดือนต่อครัวเรือน

วัตถุประสงค์ที่ 3) เมื่อศึกษาผลกระทบจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรื่อ ดอนแก้ว ก็พบว่าเกิดทั้งปัจจัยที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ อาทิ ไฟป่าที่เกิดจากฟ้าผ่า และคนเผา ส่งผลกระทบทำลายระบบนิเวศสัตว์ป่าล้มตาย การลักลอบตัดต้นไม้จากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนโดยล่องน้ำทางเรือทำให้

ควบคุมยาก การทิ้งขยะทำให้เกิดขยะและเกิดอันตรายเมื่อสัตว์ป่ามากิน การเก็บเห็ดผิดวิธีโดยใช้มีด เสียมชุด โคนเห็ดไม่หลงเหลือเชื้อเห็ดไว้ การล่าสัตว์และหาแมลงด้วยการรมควัน การเผาป่าเพื่อให้สัตว์ป่าจนมุมจนเกิดความเสียหายไฟไหม้ลุกลามป่า การจับปลาโดยใช้ตาข่ายเล็กมีปลาเล็กปลาน้อยติดมาด้วยทำให้ปลาไม่มีอากาศในการขยายพันธุ์ และการจับปลาไม่เลือกฤดูทำให้ปลาขยายพันธุ์ได้น้อย การเก็บพืชผักสมุนไพรโดยหักโคนกิ่งใหญ่เพื่อต้องการยอดอ่อนของผักบางชนิด เมื่อปัญหาเหล่านี้ที่สั่งสมไว้หลายปีสภาพป่าเสื่อมโทรมจนเกิดภาวะโลกร้อน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเหมือนในอดีต เมื่อได้มีการศึกษาบทบาทและผลการดำเนินงานของหน่วยงาน องค์กรในชุมชนต่อการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วที่ผ่านมา ในด้านภาครัฐ พบว่าป่าดอนเรือ ดอนแก้ว จัดเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์และป่าชุมชน การบริหารจัดการป่าส่วนใหญ่จึงไม่ได้ขึ้นกับหน่วยงานรัฐโดยตรง ดังนั้น การจัดการป่าจากหน่วยงานรัฐและหน่วยงานต่างๆ จึงเป็นไปในรูปแบบการส่งเสริม การสนับสนุนตามที่ชุมชนขอความร่วมมือ บทบาทของสถานศึกษาต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว โรงเรียนบ้านหนองเทาใต้มีส่วนต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ประโยชน์ของป่าชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมการเรียนการสอนกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ส่วนบทบาทของวัดต่อการจัดการป่าดอนเรือ-ดอนแก้ว จะเป็นการร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ญาติโยมได้จัดขึ้นในกิจกรรมของป่า ชุมชนกับการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว มีการร่วมกันสวดสวดดูแลและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการมักเปลี่ยนตามวาระการดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน จึงสามารถสรุปได้ว่าชุมชนในบริเวณป่าดอนเรือดอนแก้วได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่ากันอยู่แล้ว เพียงแต่บางหน่วยงานมีการจัดการแบบแยกส่วน และบางกิจกรรมมีการจัดการแบบไม่ต่อเนื่อง จึงมีการวิเคราะห์อาจเป็นรูปแบบที่ยังไม่สามารถเกิดความยั่งยืนนัก หลังจากที่ได้ข้อมูลในทุกวัตถุประสงค์ได้มีการสังเคราะห์ถึงรูปแบบการปฏิบัติการตามรูปแบบกลไกในการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้ว ที่เหมาะสมในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอคำชะโนดแก้ว คือ จัดตั้งคณะกรรมการ กฎระเบียบและมาตรการจัดการป่า โดยสร้างการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกลางทั้ง 3 ชุมชน คือ บ้านนาหลู่ หนองเทา และเหล่าตอง ได้มีแกนนำของทุกชุมชนมาร่วมเป็นตัวแทนในการวางแผนงานร่วมกัน และได้มีการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับ โดยจะดำเนินการตามกฎหมายในกรณีตัดไม้ และเผาป่าซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ร้ายแรง นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างภาคีร่วมมือกับพื้นที่การใช้ป่าร่วมกันในเขตจังหวัดอำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี ในการมาเข้าร่วมในการประชุมขับเคลื่อนกิจกรรมของป่าดอนเรือดอนแก้วซึ่งได้รับความร่วมมือในการร่วมสวดสวดดูแลพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าดอนเรือดอนแก้วในส่วนของคุณคณในพื้นที่สองจังหวัด และร่วมสื่อสารมาตรการกฎระเบียบที่เอาผิดทางกฎหมายสำหรับการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของป่า นอกจากนี้ชุมชนร่วมใจฟื้นฟูป่าชุมชนโดยมีการดำเนินงานปลูกต้นไม้กว่า 1 หมื่นต้นและมีแนวคิดในการสร้างวัฒนธรรมการฟื้นฟูป่าทุกวันสำคัญ เช่น วันพ่อ วันแม่แห่งชาติ ในภาคส่วนสถานศึกษาก็ได้มีการร่วมมือกันให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและโรงเรียนในการให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่า การส่งประกวดคำขวัญรักษ์ป่า การศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติในและนอกรั้วโรงเรียน และสุดท้ายการจัดพิธีบวชป่าเพื่อสร้างชุมชนรักษ์ป่า โดยพึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นรูปแบบกลไกการจัดการป่าดอนเรือ ดอนแก้วจึงเป็นการบริหารในทุกด้านทั้งในและนอกชุมชน ผลจากการทดลองปฏิบัติการสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ

จัดการป่าดอนเรือดอนแก้วร่วมกันได้ ซึ่งถือว่าเป็นกลไกการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ซึ่งคาดว่าจะเกิดกิจกรรมอันต่อเนื่องและสามารถสร้างความร่วมกับภาคีอื่นๆ ได้ในอนาคต

คณะทำงาน
ธันวาคม 2556